

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 14.12.2007

Číslo: Ročník 17 (2007), Číslo 4

Sekce: Zajímavosti

Název článku: Krakonoš v literatuře

Autor: Ivana Novotná

Zdroj: <http://unas.svkhk.cz/clanek.asp?id=877>

Krakonoš v literatuře

Ivana Novotná

V roce 1898 napsal Václav Tille do České osvěty článek, který pojmenoval Rýbrcouľ. V něm říká: "O Rýbrcouľovi napsáno bylo již tolik článků, brožur a sbírek, že se téměř ostýchám vraceti se k látce tak ze všech stran již ohmatané a promrskané." 1) V roce 1992 zemřel folklorista a náš přední "krakonošolog" Jaromír Jech, který v závěru své dosud nepublikované knihy uvedl: "Studiem, kdy mýma rukama prošlo přibližně padesát tisíc tištěných či rukopisných stran, se ponenáhlu můj pohled uceloval a výsledky dřívějšího bádání někdy i zpřesňovaly... Nekonečný byl tak mýtus o duchu hor..." 2)

Z těchto slov bychom mohli mylně usuzovat, že v české literatuře již není o Krakonošovi co objevovat. Ale zmíněná záplava literatury o Krakonošovi se týká provenience německé a částečně polské, v českém prostředí obohatila krakonošovská tematika především literaturu krásnou. Budeme hovořit o Krakonošovi především v české literatuře, ale protože Krakonoš je zároveň mýtem německým a německá literatura ovlivnila českou krakonošovskou literaturu i lidovou slovesnost do takové míry, že je nelze úplně oddělit, zmíníme i některé autory německé. Polskou literaturu pro její relativní mládí ponecháme stranou.

Postava Krakonoše je v obou literaturách - jak české, tak i německé - nevídaně rozšířený mýtus. Němečtí badatelé si jej výslovně přisvojili, ale otázka původu mýtu Krakonoše i původu jeho jména přesto zůstává nejasná. Smířlivé vysvětlení původu postavy Krakonoše neboli Rýbrcouľa uvedl autor naší nejstarší monografie o Krakonošovi Artur M. Tuma-Patry ve svých Bájích o Rýbrcouľovi: "Krkonošská pověst o Rybrcouľovi jest prastará zkazka krkonošských horalů, a to ani čistě německá, ani čistě česká. Vznikala pozvolným vývojem představ lidových o silách přírodních a úkazech v horách, které v nich zosobněny, stopy její jdou do 16. století. Připustíme-li vznik pověstí do doby ještě starší, rozhodně zamítáme pokusy hledati je až v dobách pravěkých - viděti v Rybrcouľu nějaké pohanské božstvo, ať již germánské neb slovanské, jest bláhovostí. Pověst přibírala časem nové a nové živly, podporována objevováním se divných lidí v horách (Vlachů), ustálila se pak během století sedmnáctého, kde se stala kořistí Praetoriovou a prostřednictvím jeho přešla v pověst literární." 3)

Obyvatelé hor a těsného podhůří hledali určitě vysvětlení pro často nepochopitelné prudké změny počasí v nadpřirozených silách a Krakonoš jako vysvětlení přišel vhod. Vytvořili si tedy určitou představu Krakonoše - vládce přírody a jejích živlů, především větru.

Vlaši neboli benátští Italové, kteří se objevili ve 13. a 14. století v Krkonoších jako hledači zlata a drahých kamenů, po sobě zanechali tzv. vlašské knihy, což byly itineráře, náčrtý cest a pokyny k nim. Nedochovaly se sice v originále, ale zůstaly v prepisech ze 17. století. Patří k nim i tzv. Vídeňský rukopis s prepisem z roku 1680, kde najdeme

zprávu o Krakonošovi, z níž je zřejmé, že sami italští zlatokopové v existenci Krakonoše věřili. Nebyl však pro ně ani tolik bohem přírody, jako spíš strážcem podzemí, který si žárlivě střeží své bohatství. V jejich podání byl spíše postavou podobnou bludičkám, permoníkům a jiným duchům. Hledači pokladů byli místním určitě podezřelí už jen proto, že se ostatních stranili, odlišovali se vzhledem, oblečením i řečí. Mohli mnoho horalů postrašit, aby se jim nepletli do řemesla, a tak mezi domorodci sami rozšiřovali pověst o hrozném horském duchu, který se tak rozšířil o další dimenzi - vládce podzemí.

Další podobou mýtu Krakonoše byla podoba nečistého ducha, ďábla, který v horách mohl za všechno zlé. Tuto podobu měla - možná nevědomky - na svědomí církve. Tak vznikla představa Krakonoše-satana, vládce přírody nad zemí i pod zemí, která byla blízká především německému prostředí.

Postupem času začali do hor přicházet bylinkáři, a tak se ke krakonošovskému mýtu přidal další prvek - Krakonoš jako průvodce a později patron bylinkářů. Tato podoba byla o něco laskavější a Krakonošovi přidala na lidskosti.

Všechny tyto představy se časem smísily a vytvořily tak postavu Krakonoše, který se vyznačoval neobyčejnou šíří vlastností a podob: byl krutý i dobrý, trestal bez varování, dokázal být potměšilý a pot'ouchlý, ale také pomáhal potřebným, trestal podvodníky, lakomce a lháře. Krakonoš se objevoval v různých podobách, lidských i zvířecích, jako pidimužík, zlatovlasé pachole, havíř, myslivec, mnich nebo stařec nebo jako nezkrocený kůň, ošklivá žába, černý kohout nebo číhající havran.

Také Krakonošovo jméno prošlo zajímavým vývojem. Kdybyste se ještě na počátku 19. století ptali v Krkonoších na Krakonoše, pravděpodobně by vám nikdo nerozuměl. Tehdy byl známý pod svým hanlivým německým jménem Rūbezahl a jeho různými českými zkomoleninami, jako Rýbrcol, Rybencál, Rýbrcál, Librcol, Líbercák, Lívacor, Ybercol, Íbrcol a dalších německých nebo polských názvů jako např. Ronsewall, Rywenzahl, Pan Johannes, Rzeplicz, Rzepiór, Liczyrzepa nebo Duch Gór. Bohuslav Balbín mu říkal Zjevení nebo také Strážce pokladů. Původ jména Rūbezahl je dodnes neznámý, přestože existuje řada hypotéz. Čeští obrozenci se pokusili jeho jméno počeštit, jak bylo tehdy módou, a vznikl tak Řepočet, který měl být doslovným překladem německého die Rūbe - řepa a zählen - počítat. Řepočet, který je připisován F. L. Čelakovskému, se naštěstí neujal, ale Václav Kliment Klicpera ve své baladě Krkonošská kleč z roku 1824 - ve stejném roce, kdy vznikl Řepočet - poprvé použil jméno Krakonoš. Krakonoš se neujal hned, ale ve druhé polovině 19. století byl v české literatuře i v lidové slovesnosti již pevně usazen.

Historie zobrazení Krakonoše je velmi dlouhá. Nejstarší podobu Krakonoše nakreslil vratislavský kartograf Martin Helwig na mapě Slezska z r. 1561. V místech, kde leží Sněžka, stojí postava gryfa ze znaku slezského rodu Schaffgotschů s orlí hlavou, paroží, lvím tělem, kozlíma nohama a dvojitým ocasem. V drápech drží dlouhou hůl, a aby bylo jasné, o koho jde, pod postavou je napsáno Rübenszal. Ve skutečnosti však nešlo o Krakonoše, ale o znázornění majetkoprávních vztahů slezské šlechty k danému území. Přesto se tento "Krkonoš" stal symbolem Krkonoš a předobrazem jeho mnohých dalších vyobrazení. Postupně získával lidštější a lidštější rysy. Podobu - tak jak ji převážně známe dnes - ztepilého starce s dlouhými vlasy a vousy, v mysliveckém oblečení s dlouhým pláštěm, kloboukem, holí a fajfkou získal Krakonoš až v průběhu 2. pol. 20. století v literatuře a filmu pro děti.

Základ vypravěčské tradice o Krakonošovi velmi pravděpodobně vytvořila lidová slovesnost, ale která z vyprávění, jež se dochovala, jsou původem lidová, a která umělá, dnes nelze stanovit. Všichni obyvatelé Krkonoš, bez ohledu na národnost, si

krakonošovská vyprávění předávali, a proto je dnes najdeme jak v češtině, tak v němčině nebo v polštině. Na toto téma poznamenává Eva Koudelková ve své knize Krakonoš v literatuře: "Němci se krakonošské pověsti živě ujali a rozhojnili ji podstatně více než Češi. Avšak pouze v literatuře [...] svou nadměrnou literární produkcí zasáhli do německé lidové slovesnosti, v níž vývoj krakonošovských vyprávění ochromili. Ta tedy na literární půdě zaznamenala nebývalou konjunkturu, ovšem na úkor folklorních vyprávění. Souhrou okolností byl po třicetileté válce ochromen český národní i literární život, a tak v českém prostředí se pověst udržovala naopak převážně v lidové slovesnosti, byť i hodně pod vlivem německé literatury. Do české krásné literatury se Krakonoš dostal až na konci 18. století, přičemž prakticky po celé 19. století byl přebírán německý pohled. Teprve tím, že krakonošovská vyprávění začala být psána cíleně pro dětské čtenáře, dostávala Krakonošova postava nové dimenze a pohled na něj se od německého pojetí distancoval." 4)

Za nejstarší dochovanou písemnou zmínku o Krakonošovi odborníci dnes považují text německého protestantského kněze Christopa Ireneua, který v roce 1566 vydal spis Wasser Spiegel (Vodní zrcadlo). Tam se objevil náznak pověsti o mnichu Rubezalovi, který v horách svádí poutníky z cesty a pak se jim vysmívá.

První českou zmínku o Krakonošovi má na svědomí protestantský kněz Havel Žalanský. Pojednání o Krakonošovi najdeme v jeho knize O zlých anjelích neb ďáblích z roku 1618. Žalanský zřejmě opisoval od německých kolegů, jeho popis Krakonoše se totiž podstatně shoduje se záznamem německého protestantského kněze Andree Hondorffa v díle Kniha exempel z roku 1570 nebo se zmínkou kněze Wolfganga Bütnera v jeho Historické památce z roku 1576.

Popis Krakonošovy podoby značně rozšířil vlastenecký jezuita Bohuslav Balbín ve svém díle Miscellanea historica regni Bohemiae (Rozmanitosti z historie Království českého) z let 1679-1687. Snažil se o výčet všech podstatných informací, které se o Krakonošovi dozvěděl jak z literatury, tak z ústního lidového podání. Balbínův Krakonoš se objevuje v lidských i zvířecích podobách, urazí-li ho někdo, nabude hrůzostrašné podoby démona a způsobí přírodní katastrofy. I když se mstí, omezuje se pouze na zastrahování, ale nikomu neublíží. Balbín pouze nekopíroval, ale zachycoval hlavně české pojetí Krakonoše, které tehdy začalo vznikat. Podle Balbína byl Krakonoš arbitrem spravedlnosti a moc měl ne proto, aby běsnil a vraždil jako jiní démoni, ale aby trestal zlé a odměňoval dobré. Balbín dokonce vyslovuje vlastní domněnky o původu Krakonoše, když uvádí jeho příchod do hor jako paralelu s pověstí o krysaři z města Hameln.

Autorem, který natrvalo ovlivnil všechna další vyprávění o Krakonošovi, byl mistr věd na lipské univerzitě Johannes Paul Praetorius, vlastním jménem Hans Schultze, který roku 1662 vydal první část svého slavného díla Daemonologia Rubinzalii Silesii (Démonologie slezského Rýbrcoula). Praetorius důkladně shromáždil vše, co do té doby o vládci hor existovalo, včetně lidové slovesnosti, a vydal celkem čtyři svazky vyprávění, z toho tři pod stejným názvem. Každé nové vydání bylo oproti původnímu podstatně rozšířeno. První a druhá část vyšla v roce 1662, třetí v roce 1665. Čtvrtá kniha pod názvem Satyrus Etymologicus vyšla v roce 1672. Obecně lze říci, že obraz Krakonoše u Praetoria je negativní. Český výběr z Praetoriových vyprávění v roce 1970 pod názvem Krakonoš.

V 18. století se objevil autor srovnatelný svým významem s Praetoriem. Jmenoval se Johann Karl August Musäus a byl vychovatelem a učitelem ve Výmaru. Napsal Volksmärchen der Deutschen (Lidové pohádky Němců, 1782-1787), do jejichž prvního svazku začlenil i pět vyprávění o Krakonošovi (Legenden vom Rübezahl, 1872). Musäovo dílo už se dá bez dalšího zařadit mezi díla krásné literatury, jsou to příběhy ve stylu

rokoka, s mnoha epizodami a dokonce s jemně ironickým nádechem. V Musäově pojetí se Krakonoš stává napůl člověkem, mimo jiné se tu vůbec poprvé objevuje milostný motiv. Musäus čerpal sice od svých předchůdců, hlavně od Praetoria, ale jeho skladby už jsou nesporně uměleckým autorským výtvozem a rozpoutaly ještě v 18. století rozsáhlou vlnu vydávání krakonošovských příběhů, které ale nedosáhly Musäovy úrovně.

Z pozdějších německých knih o Krakonošovi, které stojí za zmínku, jmenujme Rübezahlbuch (Kniha o Krakonošovi, 1915) autora Carla Hauptmanna, jehož Krakonoš se stal jakousi vševesmírnou bytostí, a nejlepší poválečnou knihu Mein Rübezahl Buch (Moje knížka o Krakonošovi, 1993, česky 1998) libereckého rodáka Otfrieda Preusslera, jehož krakonošovské příběhy představují spíše beletrizovaná místopisná pojednání. Krakonoš je v jeho pojetí moudrým a spravedlivým vládcem hor i lidí na nich žijících.

Polská krakonošovská literární tradice je mnohem slabší než německá, už proto, že Krakonoše po historické ztrátě Slezska dlouhý čas nebyly součástí Polska. Několik děl vyšlo na konci 19. století, ale nejsilnější vlna vydávání krakonošovské literatury přišla až po druhé světové válce. Polská lidová vyprávění beze stopy zanikla, literaturu o Krakonošovi tvoří v převážné většině německé překlady. Důkazem nejistého postavení krakonošovského mýtu v Polsku je i neustálenost pojmenování pro Krakonoše - nejčastěji se používá Duch Gór, Rzepiór a Lyczyrzepa. Zvláštní zásluhu na zachování postavy Krakonoše má lingvista Tadeusz Steć, za umělecky nejcennější je považováno dílo Tadeusze Różewicze.

Než se začneme zabývat českou krásnou literaturou, zmíníme několik autorů odborných a popularizačních pojednání. Články o Krakonošovi se začaly ve větší míře objevovat koncem 19. století v časopise Český lid a jsou pod nimi podepsaní odborníci jako např. Václav Tille, který v průběhu roku 1898 vydával na pokračování rozsáhlý text pod názvem Rýbrcoul, ve kterém tematicky utřídil Praetoriova vyprávění. V roce 1896 vyšla stať Josefa Koláře O Rybecoulovi, která shrnovala a komentovala dosavadní českou a německou literární produkci na téma Krakonoš. Dalším autorem byl Čeněk Zíbrt, který v 90. letech 19. století napsal celou sérii kratších krakonošovských textů.

Další vlna textů přišla až po druhé světové válce, kdy byly otištěny tři statě s převážně literárně-historickou tematikou v časopise Horské prameny, a to autorů Artura M. Tuma Patryho (vl. jm. Artur Maria Tůma), Františka Cuřína a Františka Krčmy. Později na téma Krakonoše publikovali články v různých periodikách a denících Miroslav Kubát, Miloš Gerstner a Ivan Honl.

Artur M. Tuma-Patry je autorem naší nejstarší a dlouhou dobu jediné monografie o Krakonošovi. Vyšla v roce 1931 pod názvem Bájě o Rybrcoulovi ve svém historickém vývoji a ve světle pravdy. Jeho kniha nevyniká přesností a má četné mezery, přesto je cenná pro svůj soupis literatury.

V roce 2002 vyšel nepříliš rozsáhlý sborník Čtení o Krakonošovi. Editovala jej Eva Koudelková, která v roce 2006 vydala poměrně obsáhlou monografii Krakonoš v literatuře. Popisuje v ní krátce historický vývoj mýtu a první zmínky o něm, vývoj jména, pak postupně chronologicky sleduje výskyt postavy Krakonoše v jednotlivých literaturách, přičemž se více zaměřuje na rozbor zásadních děl německé, polské a české krakonošské literatury. Pravděpodobně nejobsáhlejší dílo o Krakonošovi ve všech úhlech pohledu se chystal vydat folklorista Jaromír Jech. Toto dílo mělo vyjít v královéhradeckém nakladatelství Kruh, které ale zaniklo, a Jaromíru Jechovi se už do jeho smrti v r. 1992 nepodařilo najít nakladatele. Spis je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a zatím bezúspěšně se usiluje o jeho vydání. Rukopis je pojat jako komentovaná čítanka sledující proměny Krakonoše od počátků až do současnosti a cenný

je hlavně množstvím německých pramenů a sekundární literatury, velmi často poprvé přeložených do češtiny.

Nejstarším dílem v česky psané beletrii je knížka lidového čtení, kterou vydal v roce 1794 Václav Matěj Kramerius pod názvem Rybrcol na Krkonošských horách nebo Zaklený a vysvobozený princ s podtitulem Stará smyšlená historie. Tato kniha, jejíž autor je neznámý, byla německými kritiky zatracována proto, že nemá už nic společného s tradičním Rýbrcoulem. Právě to však činí tuto knihu originální a zcela nezávislou na původních pramenech, jak na obhroublém Praetorioví, tak na uhlaženém Musäovi. V jejím ději lze nalézt mnoho podobností s látkou zpracovanou později K. J. Erbenem v pohádce Tři zlaté vlasy děda Vševěda, která je ale proložena druhou, samostatnou dějovou linií. Příběh je jako celek velmi složitý, ale hlavním je zde milostný námět.

Rybrcol na Krkonošských horách nebyl jen první původní českou beletrií s postavou Krakonoše, ale stal se zároveň východiskem pro příběhy dalších autorů, například Václava Krolmuse, Karla Slavomila Amerlinga nebo podkrkonošského písmáka Věnceslava Metelku. Věnceslav Metelka ale navíc ve svém vyprávění O Librcolovi, které vzniklo asi roku 1844, ale vyšlo až v roce 1977, zapracovával i ústní lidové podání. V období romantismu se Krakonošova postava dostala dokonce i do vysoké literatury. V díle Slávy dcera zmiňuje Jan Kollár Krakonoše pod názvem Řepočet. Prvním, kdo tento výraz použil, byl - jak už víte - František Ladislav Čelakovský v r. 1824, když v časopise Čechoslav vyšla jeho satira Literatura krkonošská. Václav Kliment Klicpera poprvé použil ve své baladě Krkonošská kleč (Čechoslav 1824) pojmenování Krakonoš. Později toto pojmenování použil ještě v několika svých dílech. Krakonoše si pak vypůjčil Karel Hynek Mácha v básni Předlka (1833), ale s malým počátečním písmenem a dlouhým a - tedy jako "krákonose".

Řepočet byl velmi rychle zapomenut, ale i Krakonoš se dlouho vžíval. Od druhé poloviny 19. století se však v tištěných textech, s výjimkou pohádky od A. V. Truhelkovského s názvem Rybrcoulovy dudy a Babičky od B. Němcové, kde je také Rybrcol, objevuje už pouze Krakonoš.

Pokud jde o vlastnosti romantického Krakonoše, pohybuje se od Čelakovského pojetí polidštěného dobráckého Krakonoše, kterého je možné oklamat, přes Metelkova lidového Krakonoše, který je sice dobrý a spravedlivý, ale mnohem mocnější a k lidem už nepatří, až k představě Krakonoše jako přírodního boha bez lidského rozměru v dílech Máchy nebo Klicpery.

Původně byla krakonošovská literatura určena výhradně dospělým čtenářům. To se ve druhé polovině 19. století změnilo. Zřejmě i pod vlivem pohádek bratří Grimmů se nakladatelé snažili získat širší čtenářské vrstvy a pověsti o Krakonošovi byly vhodným námětem i pro děti. Literatura zaměřená na dětské čtenáře se u nás začala formovat asi od 70. let 19. století a jejím hlavním cílem bylo vštěpovat mladým čtenářům mravní a estetické zásady, což tuto literaturu činilo poměrně nepřitažlivou a málo vnímavou pro dětské zvláštnosti chápání. Přesto se i na tomto poli vyskytlo několik autorů, převážně učitelů, kteří našli způsob, jak se dětskému myšlení a cítění přiblížit: byl to např. Jan Příbík, Jan Václav Novák, Ignác Prokeš, J. K. Hraše, František V. Kodým, F. A. Sedláček a jiní. Nejúspěšnějším a rozhodně nejoriginálnějším krakonošským souborem se stal Mandel šelmovství a kousků Krakonošových od knihovníka Národního muzea Václava Řezníčka, který vyšel v roce 1895. Pro jeho tvorbu je příznačné, že vtahuje postavy z nadpřirozeného prostředí do všední současné reality. Prolínání skutečného světa se světem fantazie dává nekonečné možnosti transformace starých příběhů, protože se tím otevírá cesta od mystična a romantiky ke všednímu dni a jeho problémům a potřebám. Tento přístup byl průkopnický a předbíhající dobu, protože podobné postupy se začaly

objevovat až v dětské literatuře meziválečné a vrcholily v 60. letech 20. století.

Ale i přínos ostatních, zmíněných i nezmíněných, autorů této doby byl podstatný, protože rozšířili prostor pro vyprávění o Krakonošovi tím, že začali čerpat ve větším měřítku z folklorní tradice. V této době - tedy ve druhé polovině 19. století - se od sebe definitivně oddělila česká a německá verze Krakonoše, protože české folklorní zdroje byly zároveň vznikající německé literatuře zcela nepřístupné. Kromě toho v dětské literatuře se stále více upouštělo od německé podoby přísného Krakonoše, který byl dobrý, jen když se mu chtělo, a vznikal jednoznačně kladný, moudrý a majestátní český Krakonoš, jak ho poněkud zjednodušeně známe dnes.

Roku 1905 vyšel nejrozsáhlejší český krakonošský soubor, který dodnes nebyl překonán. Jeho autorkou byla Ludmila Grossmannová-Brodská a nazvala jej Krakonoš. Zahrnuje 79 příběhů různého žánrového založení a různé provenience. Autorka se snažila obsáhnout vše důležité, co o Krakonošovi přineslo 19. století.

Později vydal své pohádky jilemnický učitel Antonín Pochop. Objevily se ve dvou jeho souborech pohádek - jedním z nich byl Pirvan (1926) a druhým Krakonošova mísa a jiné pohádky a pověsti z horního Pojizeří (1929). O oblibě jeho krakonošských povídaní svědčí i nová vydání v 80. letech 20. století.

Meziválečné období přineslo růst produkce dětských knih i zájem o ně na trhu. Kvantitativní nárůst platil i pro krakonošovskou literaturu. Mezi kvalitnější díla tohoto období patří díla Julia Košnáře, Václava Mírovského, Eduarda Epla, Joži Toucové-Mettlerové nebo Františka Kárníka. Větší pozornost si zasluhují zvláště tři autoři, kteří se snažili o poctivé hledání nových postupů a výrazových prostředků. Je to Stanislav Javor, který v knize Krakonoš, strážce hor (1934) poprvé použil krakonošské nářečí. Luisa Šebestová, která ve své velmi úspěšné knize Krakonoš, pán lesů a hor (1937) použila výhradně vlastní fantazii a nečerpala z žádných tradičních pramenů, postavila svá vyprávění na etymologickém podkladu místních jmen, na zaměstnání horalů a na darech horské přírody. Ale nejvýrazněji oblast krakonošovské tvorby meziválečného období poznamenal Josef Štefan Kubín, přestože jak sám často zdůrazňoval, nepsal pohádky pro děti, ale pro dospívající mládež, a přestože nevydal jediný soubor vyprávění věnovaný výhradně Krakonošovi. Krakonošovské příběhy jsou rozptýleny v celém jeho rozsáhlém folklorním i literárním díle. Jeho jazyk se opíral o bohatství lidového jazyka, jeho frazeologii, úsloví a přísloví. Až na uvedené světlé výjimky se ale ve své většině krakonošovská literatura meziválečného období pohybovala ve vyjetých kolejích a výraznou kvalitativní změnu přineslo až poválečné období.

Dvacáté století přineslo dvě díla, která se vymykají zahájenému trendu krakonošovské literatury zaměřené na děti.

První se nevymyká úplně, protože Alois Jirásek svou divadelní hru Pan Johannes (z r. 1909), určenou původně dospělým divákům díky silně vlasteneckému tématu, později sám přepsal pro loutkové divadlo určené dětem. Postava Krakonoše je u Jirásky jednoznačně záporná, představuje ztělesnění zla, v tomto případě zástupně německého prvku, a jeho protipólem je princezna Kačenka, jako symbol svobody národa, která odmítne milostné návrhy Pana Johannese, čili Rýbrcoula.

Román Jana Weisse Přišel z hor (1941) je také jednoznačně čtením pro dospělé, i když námět je pohádkový. Zde vystupuje pan Pošepný, který vrací lidem - alespoň těm, kteří ještě úplně nerezignovali - dětský pohled na svět, aby nebyl tak šedivý a beznadějný. Věří, že se mu to podaří, když si zahraje na Krakonoše, a opravdu aspoň několika lidem vrací víru v jeho moc a spravedlnost. Pan Pošepný, ideální hrdina, nakonec z městečka

mizí. Mizí a vlastně zůstává, tak jako Krakonoš se stává mytizovanou postavou, a tím se stává opravdu Krakonošem.

Postava Krakonoše se neobjevovala, jak už bylo řečeno, pouze v próze nebo básních. Svým založením byla vděčným námětem pro divadelní ztvárnění a pohádkových divadelních her o Krakonošovi existovaly desítky. Byly to hry loutkové i pro živé herce a jejich největší rozvoj byl zaznamenán v době první republiky a těsně po válce.

Poválečná dětská krakonošovská literatura se rozvíjela poměrně pomalu, v dílech o Krakonošovi převládala setrvačnost a nebylo jich mnoho. Skutečně novou vlnu krakonošovské literatury pro děti zahájily matka a dcera Amálie Kutinová a Marie Kubátová. Obě přinesly nový přístup ke zpracování krakonošských příběhů. Nejvýraznější sbírkou pohádek Amálie Kutinové je kniha Krkonošské pohádky (1957), která obsahuje 36 vyprávění o Krakonošovi, sebraných od vypravěčů přímo v krkonošských chalupách. Amálie Kutinová se je snažila pouze stylisticky sjednotit. Přístup Marie Kubátové byl podstatně volnější. V jejím případě se jedná o zcela osobitou, originální autorskou tvorbu. Její nejstarší krakonošovskou knihou jsou Pohádky o Krakonošovi (1971), nejnověji vydala Pohádky z Krkonoš (2001). Kubátová přebírá některé prvky z lidových vyprávění (postavy, určité obraty, reálie), ale vlastní příběhy jsou čistě fantaskní.

Jaroslava Reitmannová v roce 1962 vydala knihu Šibal Krakonoš, která je originální v tom, že v době vrcholného rozvoje moderní pohádky se vrací ke způsobu vyprávění lidových vypravěčů, i když příběhy jsou originální. Také sbírka Josefa Spilky Náš Krakonoš (1972) je příkladem autorského přístupu tvůrce, který je jak spisovatelem, tak sběratelem. Snažil se v co největší míře zachovat autentický lidový základ svých vyprávění, ale zároveň je dotvořit tak, aby byla přístupná dětskému chápání. Stejně tak již zmíněný Jaromír Jech byl folklorista, ale soubor Z Krakonošovy mošny (1982) byl dílem čistě literárním a zaměřeným na děti. Nemůžeme zapomenout uvést krakonošskou pohádkářku Boženu Šimkovou, jejíž příběhy o Krakonošovi vznikly v 70. letech 20. století v podobě televizních scénářů k dětským večerníčkům. Protože v té době nemohla publikovat pod svým jménem, bylo autorství těchto večerníčků kryto jmény Marie Kubátové jako autorky námětu a Zdenky Podhrázké jako scenáristky. Po roce 1989 vydala Šimková dvě knížky, které vycházejí z populárního večerníčku - Krkonošskou pohádku (1991) a volné pokračování Anče a Kuba mají Kubíčka (1993). V knižní podobě autorka vychází z předpokladu, že čtenář zná televizní zpracování Krkonošských pohádek. Proto se až příliš těsně drží původního scénáře a vůbec se nezdržuje charakteristikou postav. I to, že jako ilustrace slouží fotografie z televizního provedení, hovoří jasně.

Ani v posledních dvou desetiletích krakonošovská literární produkce neustala úplně, přestože tradiční ústní slovesnost zanikla. Za zmínku stojí literárně originální soubor Ludmily Pelcové s názvem Než Krakonošovi narostly vousy (1993). V něm jsou osudy Krakonoše sledovány od narození až do doby, kdy se stal vládcem hor. Krakonoš zde ztrácí nadpřirozené schopnosti a vládcem hor se stává teprve vlastním přičiněním a tím získává výrazně lidské rysy. Naopak dílo Wenera Fialy Krakonošovy příhody (2001) se vrací až k Praetoriovi a Musäovi, podobně jako dílo Františka Lva Krakonošovy pohádky (2002). Tematicky obě díla osloví spíše dospělé čtenáře.

Může se zdát, že se zánikem lidové slovesnosti žije Krakonoš už jen v pohádkách, ale krakonošská tradice je stále živá, i když v jiné podobě, než jsou tradiční lidová vyprávění. Existuje například přírodní chráněná lokalita Krakonošova zahrada, skála Krakonoš nebo Krakonošovo párátko, Krakonošova cesta, Krakonošovy kalhoty nebo rukavice, Krakonošův potok. Krakonoš se objevuje v názvech podniků (Pivovar Krakonoš, družstvo tkalců Krakonoš, pekařství), Krakonoš má svoje divadelní, lesnické, ekologické, skautské

a další spolky, svůj divadelní festival, svoje náměstí, sochy (v Trutnově, Hořicích a Janských Lázních), dechovku a dokonce časopis. S trochou nadsázky se dá tedy říci: Krakonoš je mrtev, ale ať žije Krakonoš!

- 1) TILLE, V. Rýbrcoul. Český lid. 1898, č. 7, s. 173. (In KOUDELKOVÁ, Eva. Krakonoš v literatuře. Liberec : Bor, 2006. ISBN 80-86807-23-1, s. 265.)
- 2) (mk). Od Rýbrcoula ke Krakonošovi. (1). Německý, nebo český mýtus? Hradecké noviny, roč. 7, č. 80, 4.4.1998. Příloha Víkendové čtení, č. 1, s. 3.
- 3) TUMA-PATRY, Artur M. Báje o Rybrcoulovi ve svém historickém vývoji a ve světle pravdy. Praha : Grafická unie, 1931. S. 122.
- 4) KOUDELKOVÁ, Eva. Krakonoš v literatuře. Liberec : Bor, 2006. ISBN 80-86807-23-1, s. 21.

Použitá literatura:

1. BÍLEK, Vladimír. Krakonoš, nejprve zlý, pak dobrý duch hor. Mladá fronta Dnes. Seš. C, Kraj hradecký Dnes. 8.2.2005, roč. 16, č. 32, s. 2.
2. KOUDELKOVÁ, Eva. Čtení o Krakonošovi : sborník studií (převážně) o literárních podobách vládce hor. Liberec : Bor, 2002. 175 s. ISBN 80-902901-3-2
3. KOUDELKOVÁ, Eva. Krakonoš v literatuře : kapitoly k literárnímu ztvárnění látky o Krakonošovi. Liberec : Bor, 2006. 333 s. ISBN 80-86807-23-1
4. KUBÁT, Miroslav. Na horách českých krkonošských začasť k lidem jdoucím ukazuje se mnich, kterýž Rubical sluje. Hradecké noviny. 31.1.1997, roč. 6, č. 26, s. 16.
5. KUBÁT, Miroslav. Od Rýbrcoula ke Krakonošovi. 1.-25. část. Hradecké noviny. Příl. Víkendové čtení. 4.4.1998-19.9.1998, č. 1-25, s. 3.
6. TUMA-PATRY, Artur M. Báje o Rybrcoulovi ve svém historickém vývoji a ve světle pravdy. Praha : Grafická unie, 1931. 137 s.
7. VÍTEK, Jan. Krakonoš má zahradu i párátka. Mladá fronta Dnes. Příl. Východní Čechy Dnes. 26.7.1997, s. 4.

© 2000-2004 Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové · pujcovna@svkhk.cz
· knihovna@svkhk.cz · studovna@svkhk.cz · <http://www.svkhk.cz>